

Agnieszka Ziarnicka-Wojtaszek

**KSZTAŁTOWANIE SIĘ POSTAW EKOLOGICZNYCH
NA PRZYKŁADZIE STUDENTÓW WYDZIAŁU
ROLNICZO-EKONOMICZNEGO UR W KRAKOWIE**

***FORMATION OF ECOLOGICAL ATTITUDES BASED
ON THE EXAMPLE OF STUDENTS FROM
THE AGRICULTURE AND ECONOMICS FACULTY
AT THE AGRICULTURE SCIENCES UNIVERSITY
IN KRAKOW***

Streszczenie

W przeprowadzonych badaniach ankietowych zawierających pytania typu otwartego wzięło udział 260 studentek i studentów Wydziału Rolniczo-Ekonomicznego UR w Krakowie. Badania wykazały, że początki kształtowania się świadomości ekologicznej przypadają na okres kształcenia podstawowego, dzieciństwa i wieku przedszkolnego a następnie studiów. Ekologia najczęściej kojarzy się jako ochrona środowiska bez komentarzy, ochrona środowiska poparta odpowiednimi przedsięwzięciami, jako postawa i styl życia oraz jako nauka o oddziaływaniu między organizmami a ich środowiskiem. Z przedmiotów, które kształtują postawy proekologiczne wymieniane były najczęściej ekologia, biomonitoring i monitoring środowiska, ochrona środowiska, rolnictwo ekologiczne, ochrona przyrody i gospodarowanie odpadami.

Słowa kluczowe: badania ankietowe, świadomość ekologiczna, studenci

Summary

This research presents results of survey polls in which 260 students of the Faculty of Agriculture and Economy at the Agriculture Sciences University in Krakow participated. The survey is comprised of open-end questions. This research indicates that beginning of formation of ecological consciousness is estab-

lised in the period of elementary school, including childhood years and kindergarten. Environmental attitudes are well developed during college years. Ecology is most often associated with principal environmental protection, environmental protection supported by adequate tasks, as a type of attitude and lifestyle, as well as a science which pertains to the interactions between individual organisms and the environment. Among subjects which shape certain pro-environmental attitudes we should mention ecology, biomonitoring and monitoring of environment, environment protection, ecological farming, protection of nature and waste management.

Key words: survey polls, ecological consciousness, students

WSTĘP

Świadomość ekologiczna jest jedną ze sfer świadomości człowieka oprócz społecznej, narodowej, politycznej, religijnej i do niedawna tzw. klasowej. Jeśli nie brać pod uwagę stylu życia pierwotnych mieszkańców żyjących w harmonii z naturą i prądów myślowych na temat zwrotu do natury, pojawiła się ona w drugiej połowie XX w. – w Polsce na początku dziewiątej dekady wraz ze świadomością takiego zanieczyszczenia i zniszczenia środowiska naturalnego, że zagrożeniu uległo ludzkie życie. Świadomość ta stała się przedmiotem licznych badań poczynawszy od lat 80-tych XX w. [Dobrzański i in. 2009]. Przykładem są badania postaw mieszkańców otuliny Magurskiego Parku Narodowego [Górecki i in. 1997] czy postaw ekologicznych młodzieży zamieszkującej okolicę wybranych parków narodowych [Górecki i in. 2007].

Przemiany świadomości ekologicznej Polaków po transformacji systemowej w okresie 1992-2004 dobrze odzwierciedliły badania Burgera [2005]. Autor stwierdza, że wraz z pozytywnymi zmianami w środowisku spadło zainteresowanie społeczne jego ochroną i zmalała wrażliwość ekologiczna. Badania Bołtromiuka [2010] wykazują, że nawet zagrożenie recesją gospodarczą na początku roku 2009 nie wpłynęło na bardziej oszczędne korzystanie z takich mediów jak woda i energia. Świadomość ekologiczna może być rozpatrywana na poziomie indywidualnym i społecznym, a w jej kształtowaniu dużą rolę odgrywa system kształcenia formalnego i oddziaływanie kształcenia i działania nieformalnego.

Celem pracy było wstępne, sondażowe określenie świadomości ekologicznej studentów Wydziału Rolniczo-Ekonomicznego UR w Krakowie, głównie kierunków Ochrona Środowiska i Rolnictwo. Wyniki badań mogą być pomocne we wskazaniu dalszego kierunku rozwoju świadomości ekologicznej. W badaniach ankietowych wzięło udział 260 studentów – 191 kobiet i 69 mężczyzn I, IV i V roku studiów. Ankiety przeprowadzono anonimowo w grudniu 2010 roku. Zawierała 5 pytań otwartych. Dotyczyły one etapu życia i okoliczności, w jakich zaczęła się kształtować i kształtowała świadomość ekologiczna, z czym kojarzy się studentom pojęcie „ekologia”, jakie przedmioty na studiach kształ-

tują świadomość ekologiczną, jakie są znane i praktykowane działania na rzecz ochrony środowiska i czy ankietowani czytają czasopisma i wydawnictwa o tematyce ekologicznej. Ze względu na otwarty i sondażowy charakter pytań nie weryfikowano wyników badań metodami formalno-statystycznymi ograniczając się jedynie do podania trendów preferencji.

KSZTAŁTOWANIE SIĘ ŚWIADOMOŚCI EKOLOGICZNEJ

Interesujące jest w jakim wieku, na jakim etapie życia i w jakich okolicznościach zaczyna kształtować się świadomość ekologiczna młodego człowieka, przyszłego studenta, który będzie specjalizował się w rolnictwie i ochronie środowiska rolniczego. Dość duża grupa, bo 22% na podstawie retrospekcji uważa, że świadomość ta zaczyna się kształtować bardzo wcześnie, od urodzenia, od najmłodszych lat, od wczesnego dzieciństwa, co najlepiej oddaje bardzo obrazowy cytat „wysłałem ją z mlekiem matki”. Niektórzy ze studentów są zdania, że nie można w życiu wyróżnić jakiegoś wyraźnego jednego etapu, w którym zaczyna się ona kształtować, że jest to proces ciągły zaczynający się od wczesnego dzieciństwa i trwa do chwili obecnej. W odróżnieniu od tej pierwszej grupy mówiącej o tym, że świadomość ekologiczna zaczyna się kształtować bardzo wcześnie, ta druga grupa kładzie nacisk na ciągłość tego procesu. W tej grupie dodatkowo wyróżnić można osoby, które wczesny początek edukacji ekologicznej zawdzięczają rodzicom i jeszcze do tej chwili pamiętają niejako inicjację ekologiczną przez wycieczkę do lasu z rodzicami, zabawy w parku, pierwsze wprowadzenia do tajemnic przyrody przez mamę biologa lub tatę leśniczego. Od wczesnego dzieciństwa rodzice nauczyli niektórych oszczędzania wody i prądu, a także zasad zdrowego ekologicznego odżywiania. Nie zawsze odbywało się to w sposób werbalny, ale w dużej mierze przez osobisty przykład rodziców, przez ich podglądanie czy naśladowanie. Okres przedszkolny należy zamknąć licznymi wspomnieniami początku edukacji ekologicznej kojarzonymi często z akcjami proekologicznymi typu „sprzątanie świata”.

Ważnym jest okres szkoły podstawowej i mimo, że jest on najbardziej odległy w poszczególnych kolejnych szczeblach formalnej edukacji, to może ze względu na to, że jest najdłuższy, a może dlatego, że w tym okresie uczniowie są bardzo podatni na wpływy nauczyciela i przejawiają dużą chłonność poznawczą, i dużą zdolność przyswajania nowych wiadomości. Łączy się z nim największy procent wypowiedzi, bo aż 25. Można wyróżnić tu trzy podtypy uczniów – bez komentarzy czy wspomnień z tego okresu edukacji - 11%, tych co przypominają sobie przedmioty o tematyce ekologicznej jak przyroda, nauka o środowisku, ekologia, ochrona środowiska i biologia lub uczęszczali do klas o profilu ekologicznym - 7% i tych, co kojarzą ten okres z licznymi akcjami i przedsięwzięciami ekologicznymi organizowanymi przez szkołę, lub do których szkoła się włączyła jak np. sprzątanie świata i okolicy, zbiórka zużytych baterii, puszek

i makulatury, segregowanie śmieci, obserwacje zaboru ziemi pod inwestycje przemysłowe i budownictwo mieszkaniowe, czy konkurs „sztuka ze śmieci” – również 7%. Nieliczna, niezdecydowana grupka (2%) początki edukacji ekologicznej przypisuje okresowi szkoły podstawowej i gimnazjum łącznie.

Część badanych (7%) uważa, że ich edukacja ekologiczna zaczęła się w okresie gimnazjalnym. Sporadyczne wzmianki przywodzą pamięć „Święta Ziemi”, zbiórek baterii i śmieci, nauczyciela, który dużą uwagę przywiązywał do zachowań proekologicznych czy apelu o tematyce troski o środowisko. Relatywnie najmniej respondentów (6%) łączy początek edukacji ekologicznej z okresem nauki w liceum. Oprócz standardowych ogólnoswiatowych akcji ekologicznych nieliczni przypominają sobie działalność w klubie ekologicznym czy fakt uczęszczania do klasy o profilu przyrodniczym, co zdecydowało o wyborze kierunku studiów. Niektórzy (4%) nie są zdecydowani, czy to szkoła średnia czy bardziej studia ukształtowały ich świadomość ekologiczną i przypisują równą wagę tym okresom. Podsumowując ocenę dotychczasowych etapów kształcenia trzeba wyróżnić dość liczną grupę (8%) która uważa, że wszystkie etapy formalnej edukacji – szkoła podstawowa, gimnazjum, liceum i studia wyższe są jednakowo ważne dla edukacji ekologicznej i są sukcesywnymi etapami tego rozwoju.

I wreszcie dość liczna grupa (17%) uważa, że to właśnie okres studiów jest tym decydującym momentem kształtowania się świadomości ekologicznej, która jest rozwinięta, ugruntowana i pogłębiana przez przedmioty właściwe studiowanemu kierunkowi – ochrona środowiska. Charakterystyczny jest fakt, że opinię taką wyraża mniejszy odsetek studentów I roku i dużo większy procent studentów lat najstarszych (IV i V rok). Jedna tylko osoba podkreśla, że to praktyka studencka najbardziej przyczyniła się do ugruntowania świadomości ekologicznej. Na specjalną uwagę zasługuje ta część badanej społeczności akademickiej (7%), która docenia rolę organizacji ekologicznych jak: LOP, działalność w harcerstwie, zainteresowanie przyrodniczymi programami telewizyjnymi (np. Discovery) i radiowymi. Obserwują otaczający świat przyrody, podpatrują wzorce zagraniczne, prowadzą świadomy zdrowy tryb życia, mają czynne doświadczenia w zjazdach i sympozjach naukowych. Są to także ci, którzy dużo, a nawet prawie wszystko zawdzięczają samoedukacji. Tacy, co to sami znajdują wszystko w Internecie, a także nieliczni dla których postawa względem środowiska zaszczepiona głównie w domu rodzinnym jest nie tyle sprawą wiedzy, co własnego sumienia. 2% wśród badanych wypełniając inne rubryki ankiety nie udzielili odpowiedzi na to pytanie.

PERCEPCJA TERMINU „EKOLOGIA”

Ukształtowana w bardzo różnym wieku świadomość ekologiczna przejawia się w odmiennym podejściu wśród poszczególnych grup studentów odnośnie percepcji pojęcia „ekologia”. Tylko 8% respondentów uważa, że zgodnie

z encyklopedycznym pojęciem jest to nauka czy wiedza o oddziaływaniu między organizmami i ich środowiskiem oraz ich wzajemne oddziaływanie, a także relacje między człowiekiem a środowiskiem. Zbliżona do tego pojęcia jest opinia 13% badanych studentów, którzy uważają, że jest to nauka o środowisku lub jak to niektórzy nazywają o środowisku przyrodniczym. Bardzo nieliczni (1%) uważa, że termin ten jest używany w równoległych dwu znaczeniach, jako nauka o ekosystemach i jako ochrona środowiska. Jednak termin sozologia nie pojawia się ani razu. Największemu odsetkowi badanych, ekologia kojarzy się krótko z ochroną środowiska, rzadziej formułowane jest to dosłownie jako „dbanie o środowisko”. W tej grupie bardzo nieliczni utożsamiają termin ekologia ze zrównoważonym rozwojem. Takich studentów jest w sumie aż 24%. Istnieje dość duża grupa, bo 15% która uważa, że ekologia jest to ochrona lub rzadziej dbanie o środowisko i dodaje jeszcze do swojego objaśnienia terminu najczęściej jakieś konkretne działanie czy zadanie takie jak: wykorzystanie alternatywnych źródeł energii, nie używanie pestycydów, oszczędzanie wody i prądu, sortowanie śmieci, segregacja odpadów, ochrona ginących gatunków roślin i zwierząt, monitorowanie stanu środowiska, akcja sprzątanie świata, organizacja Greenpeace, zdrowa żywność, rolnictwo ekologiczne, projekt natura 2000, opakowania biodegradowalne, recykling, podnoszenie świadomości ekologicznej, zachowanie bioróżnorodności.

Liczna grupa 14% wiąże termin „ekologia” z listą bardzo konkretnych kilku działań praktycznych, nie jak poprzednio z pojedynczymi przykładami troski o środowisko. Tu nie jest już ani troska, ani ochrona tylko konkretne działanie w tym kierunku. Działań takich jest jednocześnie kilka, przeciętnie trzy. Do najczęściej wymienianych należą w zmniejszającej się częstości żywność ekologiczna, segregowanie odpadów, brak chemicznych środków ochrony roślin, ochrona ginących gatunków roślin i zwierząt, rolnictwo ekologiczne, filtry na kominach, wyznaczanie obszarów chronionych, organizacja Greenpeace, alternatywne źródła energii, kupowanie produktów ekologicznych, recykling, rower jako alternatywa komunikacyjna. Ochrona wód praktycznie pojawia się tylko w jednym przypadku, prawdopodobnie jest to specyfika Wydziału Inżynierii Środowiska i Geodezji.

Na końcu tego rozdziału można wyodrębnić liczną i różnorodną grupę studentów obejmującą około 25% ankietowanych, dla których ochrona środowiska czy jego postrzeganie jest jakąś określoną postawą życiową, stylem życia, a nie produktem ubocznym. Można powiedzieć, że jest to w pewnej części wypowiedzi wizerunek „człowieka ekologicznego”. Człowiek taki nie zanieczyszcza środowiska, nie wpływa na jego stan negatywny, dba aby służyło ono następnym pokoleniom, optymalizuje wykorzystanie środowiska tak, aby maksymalne wykorzystanie zasobów odbywało się przy minimalnym ich marnotrawieniu, postępuje tak, aby środowisku najwięcej pomagać i najmniej szkodzić, poprawia stan środowiska, a według niektórych usuwa negatywne skutki jego zniszczenia

czy zanieczyszczenia, jest świadomy czego robić nie należy, czasem zabezpiecza przed działalnością człowieka, współdziała z naturą, korzysta z zasobów środowiska w sposób świadomy i umiarkowany. Są nieliczne wypowiedzi, w których przejawia się pozytywne nastawienie do środowiska jak do kogoś bliskiego w takich zwrotach jak: przyjaźń, szacunek, dbanie, troska.

Z tej kategorii respondentów wydzielić można grupę, która konkretnie w codziennym postępowaniu czerpie satysfakcję z ekologicznego trybu życia. Są to ludzie, którzy uważają, że żyją niejako w symbiozie z przyrodą, prowadzą zdrowy tryb życia, starają się spożywać zdrową żywność, która jak zauważają jest niestety droższa, oszczędzają energię, przestrzegają zasad ochrony przyrody wierząc, że podnosi to standard życia społeczeństwa, są zadowoleni, że są „trendy” z modą na bycie „eko”. Często dla tej kategorii studentów ekologia kojarzy się z przebywaniem w czystym, nieskażonym środowisku, z naturą, nawet z dbaniem o pierwotny kształt środowiska, z czystym powietrzem, ze środowiskiem naturalnym, bez ingerencji człowieka. W skrajnej postaci, w dwu % badanych - symbolem tej nieskażonej przyrody jest kojarzący się z ekologią kolor zielony.

Podsumowując rozdział poświęcony znaczeniu pojęcia „ekologia” można stwierdzić, że wśród studentów wypełniających ankiety przejawiają się generalnie cztery podejścia, które można by odpowiednio nazwać: klasyczna ekologia jako nauka o oddziaływaniu między organizmami a ich środowiskiem, ochrona środowiska bez konkretnych działań, określone działania chroniące środowiska i styl życia zgodny z wymaganiami i standardami ochrony środowiska. Próbując badać zależności tych postaw od płci, kierunków studiów (rolnictwo i ochrona środowiska) i lat studiów (I, IV i V), można zauważyć zarysowujące się pewne prawidłowości. I tak analizując dwie ostatnie grupy jako bardziej świadome ekologicznie należy stwierdzić, że w grupie tej liczącej 73% kobiet, czynną postawę ekologiczną przejawia 80%, natomiast wśród mężczyzn, którzy stanowili 27%, tylko 20% można zaliczyć do bardziej aktywnych czy wrażliwych na sprawy ochrony środowiska. Prawidłowość tę potwierdza analiza płci ostatniej wyróżnionej grupy, dla której ekologia rozumiana jako ochrona środowiska jest pewnym stylem życia. Otóż w tej grupie liczącej 73% kobiet i 27% mężczyzn, do identyfikujących się z ekologicznym sposobem bycia zaliczyć można było 81% kobiet i 19% mężczyzn.

Nabywana w trakcie studiów wiedza przekłada się wyraźnie na większą wrażliwość na problemy ochrony środowiska. I tak w grupie osób bardziej zaangażowanej ekologicznie liczącej 51% studentów roku I i 49% roku V - ekologiczny styl życia deklarowało, czy większe zaangażowanie w sprawy ochrony środowiska przejawiało tylko 42% studentów roku I i aż 58% studentów roku ostatniego. Odpowiednie porównania pomiędzy studentami IV roku kierunku rolnictwo i ochrona w dwu ostatnich grupach aktywności ekologicznej nie wykazały większego zaangażowania studentów ochrony środowiska. Jednak

w ostatniej grupie identyfikującej ekologię ze sposobem na życie liczącą 40% studentów kierunku ochrona środowiska i 60% kierunku rolnictwo – 44% z kierunku ochrona i tylko 56% z kierunku rolnictwo można było zaliczyć do grupy najbardziej zaangażowanej w sprawę ochrony środowiska.

KSZTAŁCENIE FORMALNE I NIEFORMALNE

Postawy ekologiczne według opinii studentów IV i V roku, kształtują następujące przedmioty: ekologia 36%, biomonitoring i monitoring środowiska 27%, ochrona środowiska 20%, rolnictwo ekologiczne 20%, gospodarowanie odpadami 19%, ochrona przyrody 19%, agroturystyka w gospodarstwie ekologicznym 17%, rolnictwo ekologiczne 13%, agroekologia 8%, ochrona roślin w terenach cennych przyrodniczo 8%, bioróżnorodność 7%, podstawy rolnictwa ekologicznego 7%, ochrona powietrza 7%, odzysk i recykling 6% i ochrona gleb 5%. Pozostałe przedmioty w dużej liczbie nie osiągnęły w powyższym rankingu 5% progę. Do powyższego rankingu przedmiotów nie można podchodzić w sposób dosłowny. Mogły tu zaważyć inne jeszcze zasadnicze względy jak sekwencja przedmiotów w kolejnych latach, ograniczenia ilościowe dotyczące przedmiotów do wyboru, sympatia do prowadzącego, zróżnicowanie kierunków studiów itp.

Podobnie nie może niepokoić fakt, że 64% studentów nie przyznaje się do czytania popularnych czasopism o problematyce ochrony środowiska. Czytelnicтво książek i czasopism w chwili obecnej potwierdzone również relacjami respondentów zastępuje z mniejszym lub większym powodzeniem Internet. Wśród wymienianych czasopism największym powodzeniem cieszy się „Aura” 6% i „National Geographic” 3% i w dalszej kolejności „Focus”, „Tatry”, „Świat Nauki”, „Tygodnik Rolniczy”, „Wiedza i Życie”, „Dziki Życie”, „Ekologia”, „Łowiec Polski”, „Nature”, „Postępy w Ochronie Roślin”, „Salamandra”, „Świat Wiedzy”, i „21 Wiek”.

Postawę ekologiczną kształtuje konkretna działalność proekologiczna, udział w różnych akcjach i przedsięwzięciach dotyczących ochrony środowiska. Trudno tu czasem oddzielić aktywność z lat szkolnych z aktywnością na studiach – najważniejsze, że młody człowiek miał z nią kiedyś do czynienia. Największym powodzeniem cieszy się impreza „sprzątanie świata”, o której relacjonuje aż 49% respondentów. W segregowanie odpadów zaangażowanych jest 37% ankietowanych. Chociaż trudno to nazwać bezpośrednią aktywnością studentów, to na trzecim miejscu w dziedzinie ochrony środowiska plasuje się żywy oddźwięk organizacji „Greenpeace”, o której sygnalizuje 16% respondentów, uważając niekiedy, że są to działania zbyt radykalne czy spektakularne. Zbiórka makulatury angażowała lub angażuje 14% badanych, 5% brało udział w konkursach wiedzy ekologicznej, tyleż samo sympatyzuje z programem „Natura 2000”, po 3% bierze udział lub popiera takie akcje jak „dzień bez samocho-

du”, reklamówki biodegradowalne, zbiera i segreguje zużyte baterie, bierze udział w promocjach ekologicznych. Po 2% udziału uzyskały takie akcje jak festiwale ekologiczne, happeningi organizacji ekologicznych, korzystanie z przydomowej oczyszczalni ścieków. Wreszcie bardzo liczne akcje i przedsięwzięcia sygnalizowane mniejszą, często sporadyczną częstością różnej treści i wagi jak: korzystanie z alternatywnych źródeł energii, gospodarstwo ekologiczne, program likwidacji azbestu, protest przeciw prywatyzacji lasów, udział w pikniku ekologicznym, używanie kosmetyków „eko”, dzień bez papierosa, likwidacja dzikich wysypisk śmieci, oszczędzanie wody i energii, zbiórki zużytych żarówek, puszek, nakrętek, sadzenie drzewek czy udział w targach ekologicznych.

PODSUMOWANIE

Podsumowując wstępne badania na temat kształtowania się świadomości ekologicznej studentów przede wszystkim kierunku „Ochrona środowiska” na Wydziale Rolniczo-Ekonomicznym UR w Krakowie należy stwierdzić, że przychodzą oni na studia z dość dużym bagażem doświadczeń proekologicznych wyniesionych z domu rodzinnego i formalnego kształcenia szkolnego. Bardzo niekorzystny jest fakt, że wg wyrażonej opinii studentów najmniej liczna grupa zdobywa wiedzę ekologiczną w liceum, okresie bezpośrednio poprzedzającym studia. Potwierdzają to badania Hłobił [2010], która po analizie wyników nauczania w zakresie ekologii na łamach „Problemów Ekorozwoju” wyraża dosłownie opinię, że „w szkole średniej stwierdzono wtórny analfabetyzm ekologiczny”.

Świadomość ekologiczną kształtuje wiele przedmiotów podstawowych i kierunkowych. Dużą szansą jest możliwość opracowywania i zgłaszania przedmiotów do wyboru. Niektóre z nich cieszą się dużym powodzeniem i uznaniem w kształtowaniu tej świadomości, ale można też się zastanawiać, jakich przedmiotów jeszcze brakuje, co może być tematem obrad odpowiednich komisji programowych. W roku 2005 została przyjęta przez Polskę „Strategia Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju” głównie z ogłoszeniem przez ONZ lat 2004-2014 „Dekadą Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju” [Kostecka 2009, Grodzińska-Jurczak i in. 2010]. Badania Bołtomiuka [2010] na ponad tysięcznej reprezentatywnej próbie dorosłych Polaków wykazały, że zaledwie trzecia część respondentów przyporządkowuje termin „zrównoważony rozwój” równoprawnemu traktowaniu rozwoju gospodarczego, rozwoju społecznego i ochrony środowiska, podczas gdy co piąty identyfikuje go natomiast z równomiernym rozwojem różnych dziedzin gospodarki. Odnosząc powyższe uwagi do wyników przeprowadzonej ankiety można zauważyć podobne zjawisko – wśród różnych pojęć terminu „ekologia”, na 260 przebadanych respondentów identyfikacja ze zrównoważonym rozwojem pojawiła się tylko 6 razy. W dużej mierze może być

to wina samego sformułowania pytania, niemniej jednak kształtowanie świadomości ekologicznej należałoby i w tym profilu kształcenia bardziej ukierunkowywać.

Badania wykazały, że duży procent studentów kształtuje, ugruntowuje i podnosi swoją świadomość ekologiczną właśnie w okresie formalnego kształcenia w okresie studiów. Niepokojący jest jednak fakt, że w otrzymanych wypowiedziach znalazł się tylko jeden głos dotyczący pozytywnej roli praktyk studenckich w kształtowaniu świadomości ekologicznej i nie padł żaden głos odnośnie oddziaływania stosownej sekcji koła naukowego czy duszpasterstwa akademickiego. Cieszyć mogą natomiast takie wprawdzie incydentalne wydarzenia jak identyfikacja pojęcia ekologii z nazwiskiem zasłużonej Pani Profesor i podjęcie problematyki świadomości ekologicznej i działalności pozarządowych organizacji ekologicznych jako tematu pracy dyplomowej [Skalka 2011], a także obecność tych nielicznych, ale o wielkich sercach i mądrych umysłach.

BIBLIOGRAFIA

- Bołtromiuk A. *Polskie społeczeństwo wobec idei i zasad zrównoważonego rozwoju*. Problemy Ekorozwoju, vol. 5, nr 2, 2010, s. 107-116.
- Burger T. *Świadomość ekologiczna społeczeństwa Polskiego*. IGPiM, Warszawa 2005, s. 111-115.
- Dobrzańska B., Dobrzański G., Kielczewski D. *Ochrona środowiska przyrodniczego*. PWN, Warszawa 2009, 460 ss.
- Górecki A., Dróżdż M., Nader R. *Mazurski Park Narodowy a mieszkańcy jego otuliny*. Roczniki Bieszczadzkie (6), 1997, s. 232-252.
- Górecki A., Nieszporek K., Ostruszka A., Skolarczyk L., Wójcik M. *Świadomość ekologiczna młodzieży zamieszkującej okolice wybranych parków narodowych*. Roczniki Bieszczadzkie (15), 2007, s. 283-302.
- Grodzińska-Jurczak M., Gajuś-Lankamer E., Wójcik A., Pietrzyk A. *Potrzeby i warunki edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju w Polsce*. Problemy Ekorozwoju, vol. 5, nr 2, 2010, s. 95-106.
- Hłobił A. *Teoria i praktyka edukacji ekologicznej na rzecz zrównoważonego rozwoju*. Problemy Ekorozwoju, vol. 5, nr 2, 2010, s. 87-94.
- Kostecka J. *Dekada edukacji dla zrównoważonego rozwoju – wizja, cel, strategia*. Problemy Ekorozwoju, vol. 4, nr 2, 2009, s. 101-106.
- Skalka I. *Ocena roli i skuteczności ekologicznych organizacji pozarządowych w Polsce*. Praca dyplomowa inżynierska. Katedra Chemii Rolnej i Środowiskowej UR w Krakowie, promotor Prof. dr hab. B. Wiśniowska-Kielian, Kraków 2011, 62 ss.

Dr inż. Agnieszka Ziernicka-Wojtaszek
Katedra Ekologii, Klimatologii i Ochrony Powietrza
Uniwersytet Rolniczy w Krakowie
al. Mickiewicza 24/28
30-059 Kraków
012 6624012
e-mail: a.ziernicka-wojtaszek@ur.krakow.pl

Recenzent: Prof. dr hab. inż. Krzysztof Gawroński